

Immigració, integració i sostenibilitat del sistema educatiu

Lídia Farré, Universitat de Barcelona i Institut d'Anàlisi Econòmica (IAE-CSIC)

Francesc Ortega, City University of New York, Queens College

A Espanya, entre els anys 2000 i 2008, la taxa d'alumnes estrangers a les escoles va augmentar del 2% al 10%. Els alumnes d'origen estranger es van concentrar majoritàriament en centres educatius de titularitat pública, la qual cosa va provocar un desplaçament d'alumnes autòctons d'entorns socioeconòmics favorables cap a centres privats o concertats. Aquest canvi en les preferències de matriculació podria erosionar el compromís social amb l'educació pública i dificultar el procés d'integració dels alumnes arribats de poc.

1. La immigració representa un desafiament important per al sistema educatiu del país receptor

L'educació és un motor de creixement i desenvolupament. La inversió en educació té un rendiment no tan sols individual, sinó que beneficia el conjunt de la societat. Els països amb una població més ben formada són més productius, tenen nivells més baixos de delinqüència i conflictivitat, i més alts de participació ciutadana (Moretti, 2005). Així mateix, a la majoria de països observem que els individus amb nivells més alts de formació tenen sous igualment més elevats.

Són precisament aquests beneficis socials els que justifiquen la inversió en educació pública. D'altra banda, un sistema educatiu accessible i de qualitat és una bona eina per lluitar contra la desigualtat i afavorir la mobilitat social (Fernández i Rogerson, 2003). Aquesta darrera característica del sistema educatiu adquireix una rellevància especial en el context actual, en què els països amb alts nivells de benestar esdevenen receptors d'importantes onades migratòries.

Moltes famílies prenen la decisió de traslladar-se a un altre país amb l'esperança que els seus fills rebin una millor formació acadèmica. Per això és important que el sistema educatiu dels països receptors sigui capaç d'integrar la població acabada d'arribar, ja que així es fomenta la integració i la cohesió social alhora que es redueix la conflictivitat.

No obstant això, l'arribada massiva d'immigrants a les aules podria incentivar una fuga

de l'alumnat autòcton cap a centres de titularitat privada, la qual cosa erosionaria el compromís social amb l'educació pública de qualitat (Coen-Pirani, 2011; Epple i Romano, 1996).

2. Durant la primera dècada del segle XXI, el percentatge d'alumnes estrangers va passar del 2% al 10%

Des de principis del segle XXI, el sistema d'educació obligatòria a Espanya es divideix en dues etapes: l'educació primària, de 6 a 12 anys, i l'educació secundària, de 12 a 16 anys. Al nostre país conviuen dos tipus de centres educatius: els públics, que acullen aproximadament el 70% de la població escolaritzada, i els privats (la majoria, concertats), que reben el 30% restant d'alumnes. L'escolarització als centres públics és gratuïta, mentre que els altres centres cobren una quota d'escolarització que varia significativament. Els pagaments que les famílies fan als centres privats i concertats solen ser considerables, i normalment estan associats a activitats complementàries (OCU, 2012).

En la primera dècada del segle, Espanya va viure un dels fluxos migratoris més destacats a escala mundial. Entre els anys 2000 i 2008, en plena fase d'expansió econòmica, la població en edat de treballar nascuda a l'estranger va augmentar del 4% al 12%. Aquest increment es va traslladar també a les aules dels centres d'educació primària i secundària obligatòria, on el percentatge d'alumnes estrangers va augmentar del 2% al 10% durant el mateix període, en què va passar de 97.549 alumnes a 525.481 (gràfic 1)

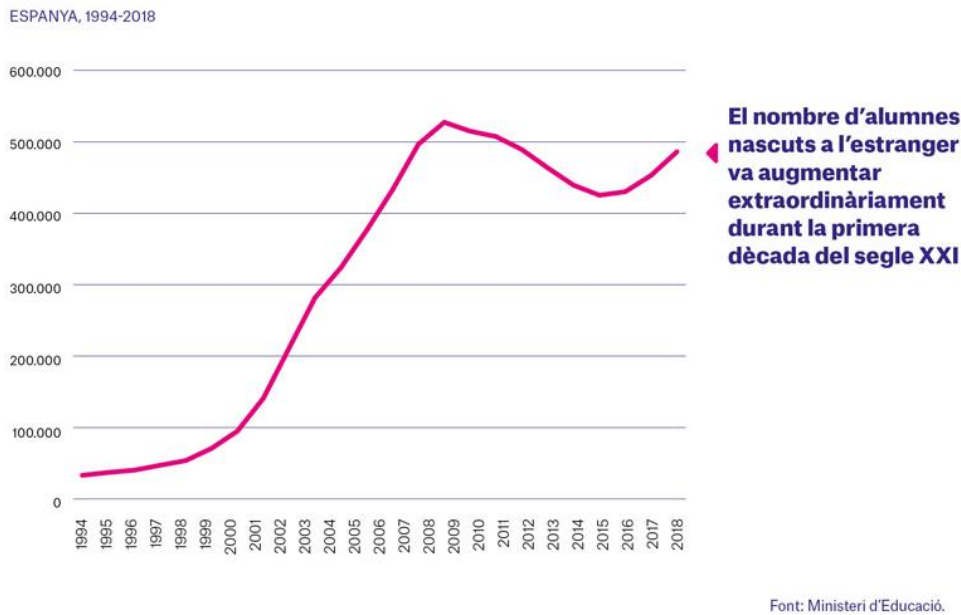
3. L'arribada massiva d'alumnes estrangers es va concentrar als centres de titularitat pública

Malgrat que el sistema privat d'educació, incloent-hi les escoles concertades, té una presència més estesa a Espanya que no pas en altres països desenvolupats (per exemple, la taxa de matriculació mitjana als centres privats és del 14% als països de la UE-28, mentre que a Espanya voreja el 30%), els immigrants es van concentrar majoritàriament a les aules dels centres de titularitat pública.

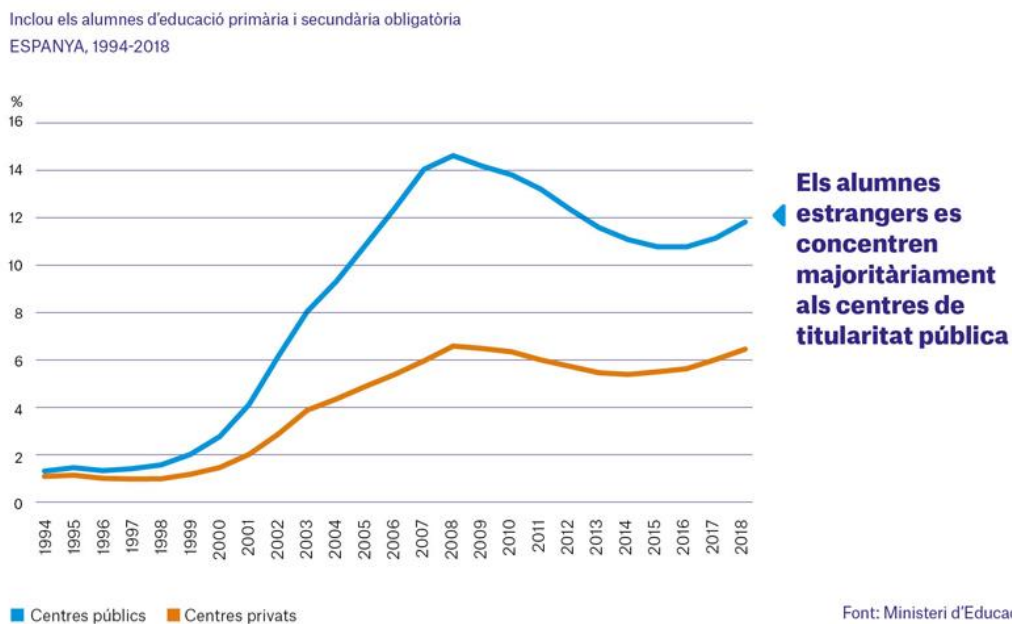
Com veiem al gràfic 2, al final dels anys noranta les taxes d'alumnat estranger entre tots dos sistemes eren mínimes (2,6% als centres públics i 1,4% als privats). El 2008 la

presència d'estudiants estrangers als centres públics ja havia arribat al 14% del total, mentre que als centres privats era menys de la meitat, 6,45%. Aquesta diferència es manté fins avui.

Gràfic 1. Evolució del nombre d'alumnes estrangers matriculats en centres públics i privats d'educació primària i secundària obligatòria

Gràfic 2. Evolució de l'alumnat estranger matriculat als centres públics i privats en relació amb el total d'alumnes matriculats en aquests centres

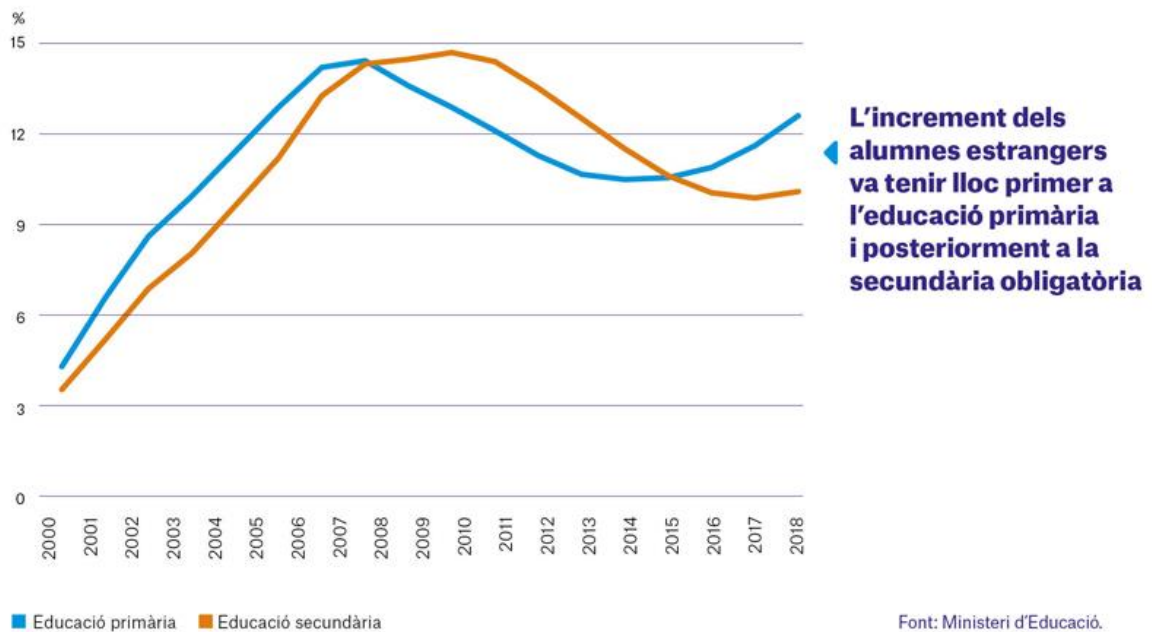
4. L'increment de l'alumnat estranger va tenir lloc d'entrada a l'educació primària i després a la secundària obligatòria

Les dades sobre el nombre d'alumnes estrangers matriculats als centres escolars reflecteixen d'una manera molt fiable la presència d'immigrants al territori. Tradicionalment, els estudis utilitzen dades del padró per mesurar el volum de les onades migratòries. Aquestes dades, però, estan subjectes a errors de mesurament i requereixen una depuració estadística per la dificultat de reflectir els canvis en temps real. En canvi, les dades de les matriculacions escolars ofereixen un mesurament més precís de la densitat regional d'estudiants estrangers a les escoles.

El gràfic 3 recull l'evolució de les taxes d'alumnat estranger als centres d'educació primària i secundària. A més de l'evolució general causada per la situació econòmica, hi observem que, en un primer moment, aquesta taxa va augmentar més ràpidament als centres d'educació primària, la qual cosa palesa que els immigrants que arribaven a Espanya eren majoritàriament joves i amb fills menuts. Pocs anys després, la taxa d'alumnes estrangers a secundària va seguir la mateixa trajectòria.

Gràfic 3. Alumnes estrangers matriculats als centres públics d'educació primària i secundària obligatòria, en relació amb el total d'alumnes matriculats en aquests centres

ESPANYA, 2000-2018

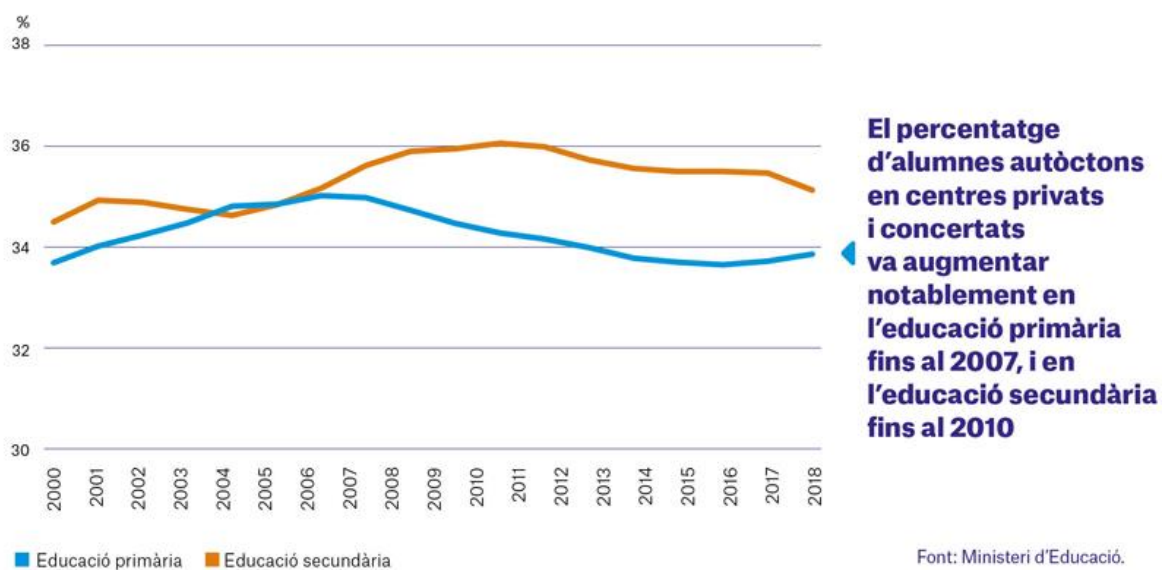
5. Les famílies autòctones amb més recursos matriculen els fills als centres educatius privats o concertats quan augmenta el nombre d'alumnes estrangers

Diversos estudis han demostrat que moltes famílies autòctones responen a l'arribada massiva d'alumnes estrangers matriculant els fills en centres privats o bé canviant el lloc de residència per poder accedir a escoles on la concentració d'immigrants sigui menor. Aquesta reacció s'ha anomenat en alguns estudis *native-flight* (Coen-Pirani, 2011; Cascio i Lewis, 2012). Per identificar les famílies que matriculen els fills en centres privats o concertats i les que ho fan en centres públics s'analitzen les decisions sobre despesa educativa de les famílies mitjançant les dades de l'Enquesta de pressupostos familiars per al període 2000-2015.

El gràfic 4 presenta l'evolució de la taxa de matriculació dels alumnes autòctons als centres privats i concertats, i mostra un augment considerable en el període 2000-2008, que coincideix amb l'increment de la població immigrant i també amb un període de fort creixement en els ingressos de les famílies. És important remarcar que l'augment de les taxes de matriculació als centres privats va tenir lloc inicialment en l'educació primària, paral·lelament a l'impacte més gran de la immigració que hi va haver en un primer moment en aquesta franja educativa (gràfic 3).

Gràfic 4. **Percentatge d'alumnes autòctons matriculats als centres privats i concertats**

Inclou alumnes d'educació primària i secundària obligatòria
ESPANYA, 2000-2018

Gràfic 5. **Canvi percentual del nombre d'alumnes autòctons i estrangers matriculats als centres públics i privats d'educació primària i secundària obligatòria**

Per comunitat autònoma. ESPANYA, 1998-2008

Castella i Lleó (CLL), Astúries (AST), Extremadura (EXT), Galícia (GAL), Canàries (CAN), Cantàbria (CAB), Andalusia (AND), Aragó (ARG), País Basc (EUS), Castella-la Manxa (CLM), Múrcia (MUR), La Rioja (RIO), Comunitat Valenciana (CVA), Catalunya (CAT), Balears (IB), Comunitat de Madrid (MAD) i Navarra (NAV).

■ Autòctons ■ Immigrants

Font: Ministeri d'Educació.

La variació geogràfica –entre les comunitats autònomes– de la concentració d'alumnes estrangers a les aules permet de quantificar-ne l'impacte en les decisions de matriculació de les famílies. Com veiem al gràfic 5, les taxes de creixement de l'alumnat no van ser homogènies: entre el 1998 i el 2018, els alumnes matriculats es van reduir en quatre comunitats (Astúries, Extremadura, Castella i Lleó i Galícia), ja que amb l'arribada d'estudiants estrangers no n'hi va haver prou per a compensar la davallada d'alumnes autòctons. Ben al contrari, l'alumnat es va mantenir constant a les Canàries i va augmentar a les altres comunitats. El gràfic també mostra un increment desigual en la taxa de creixement dels alumnes estrangers entre comunitats autònomes. Aquesta variació geogràfica ens permet d'identificar l'efecte de la immigració en el sistema educatiu, al marge del cicle econòmic i altres factors.

Si combinem les dades de les variacions geogràfiques en l'alumnat es-tranger i les dades sobre les decisions de despesa educativa de les famílies, veiem que entre l'any 2000 i el 2007 la taxa de matriculació en centres privats i concertats va augmentar 12

punts percentuals entre les famílies autòctones de nivell socioeconòmic més alt. No obstant això, no observem canvis en l'ús de l'escola pública entre les famílies amb menys recursos econòmics. Aquesta asimetria en la resposta fa referència a la capacitat de reacció més elevada de les famílies avantatjades davant els canvis en l'entorn escolar.

Durant el període que va del 2008 al 2015, la crisi econòmica va reduir els ingressos de les famílies i va frenar les arribades d'immigrants. Tots dos factors van contribuir a alentir les taxes de matriculació als centres privats. Es calcula que la caiguda d'alumnes estrangers va tenir com a resultat una davallada de la taxa de matriculació als centres privats i concertats d'educació primària de 0,8 punts percentuals entre les famílies de nivell socioeconòmic alt, encara que la reducció per al total de famílies va ser de gairebé l'1,5%.

En l'àmbit de l'educació secundària observem un patró semblant. Durant el període 2000-2007, la taxa d'alumnes estrangers va augmentar en 8 punts percentuals, i les famílies autòctones de nivell socioeconòmic alt van respondre-hi amb un increment d'11 punts percentuals en la taxa de matriculació en centres privats i concertats. Així i tot, durant el període de crisi econòmica i reducció dels fluxos migratoris (entre el 2008 i el 2015), la taxa de matriculació als centres privats i concertats va caure 2 punts percentuals en el conjunt de famílies.

Aquests resultats posen de manifest que la concentració d'immigrants a les aules té un efecte important en les decisions educatives de les famílies. S'ha calculat que la magnitud d'aquest efecte és aproximadament la meitat del que s'associa a canvis en el nivell de renda de les famílies.

El desplaçament de les famílies autòctones cap als centres privats i concertats podria afectar la qualitat del sistema públic d'educació, ja que implica un interès social i polític més baix a l'hora de finançar-lo. Tanaka, Farré i Ortega (2018) analitzen l'impacte de la immigració en l'educació pública des de l'òptica de l'economia política. En aquest context, la pressió impositiva i l'assignació de fons públics que fan els legisladors reflecteixen l'ús de l'educació pública per part dels qui els han votat. L'arribada de famílies immigrants amb ingressos per sota de la mitjana i amb taxes de natalitat més

elevades pot dur una part dels votants autòctons a matricular els fills en centres privats i concertats, i a deixar de donar suport a la inversió pública en educació.

6. Desafiaments: la integració i la sostenibilitat del sistema educatiu

Els resultats anteriors indiquen que l'arribada d'alumnes estrangers a les aules durant la primera dècada del segle coincideix amb un desplaçament cap al sistema d'educació privat per part de les famílies autòctones amb més recursos. Aquest desplaçament podria haver desincentivat l'increment de la inversió pública en educació.

L'evolució a llarg termini del sistema públic d'educació depèn en gran manera de la integració tant econòmica com social de les famílies immigrants. Si els nivells de renda, les preferències per l'educació pública i les taxes de natalitat de les famílies immigrants convergeixen amb les dels autòctons, la qualitat de l'educació a les escoles públiques i el seu ús entre les famílies autòctones es restablirà. Cal remarcar, però, que els processos d'assimilació social i econòmica no són automàtics i s'han de fomentar activament amb polítiques públiques adequades. Al mateix temps, el sistema educatiu ha de tenir un paper cabdal com a motor d'integració i ascens social.

En aquest context, és important valorar l'impacte que la crisi econòmica derivada de la pandèmia de la covid-19 pot tenir en el sistema educatiu. Un dels aspectes més destacables de la crisi actual és la caiguda del nivell d'ocupació. Segons les nostres prediccions, la davallada del nivell d'ingressos causada per la pèrdua d'ocupació durà moltes famílies a abandonar els centres concertats o privats i a optar per escolaritzar els fills als centres públics. A curt termini això pot generar congestió i afectar negativament la qualitat del sistema públic d'educació. Però també és possible que augmenti el suport social a polítiques que destinin més recursos a l'educació pública, la qual cosa tindria efectes positius a mitjà termini en la qualitat de l'ensenyament públic.

7. Referències

CASCIO, E.U., i E.G. LEWIS (2012): «Cracks in the melting pot: immigration, school choice, and segregation», *American Economic Journal: Economic Policy*, 4(3).
COEN-PIRANI, D. (2011): «Immigration and spending on public education: California, 1970–2000», *Journal of Public Economics*, 95(11-12).

EPPLE, D., i R.E. ROMANO (1996): «Ends against the middle: determining public service provision when there are private alternatives», *Journal of Public Economics*, 62(3).

FARRÉ, L., F. ORTEGA i R. TANAKA (2018): «Immigration and the public-private school choice», *Labour Economics*. FERNÁNDEZ, R., i R. ROGERSON (2003): «Equity and resources: an analysis of education finance systems», *Journal of Political Economy*, 111(4).

MORETTI, E. (2005): «Social returns to human capital», *NBER Reporter: Research Summary*.

OCU (2012): «La creciente factura escolar», *OCU-Compra maestra*, 373.

TANAKA, R., L. FARRÉ i F. ORTEGA (2018): «Immigration, assimilation, and the future of public education», *European Journal of Political Economy*, 52